
”La langue du Perkelä!”

Katja Huumo: ”Perkeleen kieli” – suomen kieli ja poliittisesti korrekti tiede 1800-luvulla. Societas Scientiarum Fennica. Bidrag till kändedom av Finlands natur och folk 166. Helsinki 2005.

■ Kun Turun akatemiasta vuonna 1828 tuli Helsingin keisarillinen Aleksanterin yli-

opisto, suomen kieltä varten ei ollut olemassa vielä yhtään akateemista virkaa. Muuttoa seuraavana vuonna 1829 perustettiin suomen kielen lehtoraatti, koska papeiksi ja virkamiehiksi aikovien opiskelijoiden oli tulevien virkatoimiensa takia syytä oppia ainakin auttavasti puhumaan ja kirjoittamaan suuriruhtinaskunnan enemmistökieltä suomea. Opetuskielenä oli ruotsi. Suomen kieltä ei käytetty opetuksen tai tutkimuksen kielenä yliopiston muissakaan aineissa, ja miksi-pä olisikaan käytetty, kun myös kaikki yliopistoon johtava koulutus annettiin muilla kielillä, latinaksi, ruotsiksi tai saksaksi.

Sata vuotta myöhemmin tilanne oli aivan toinen. Maassa oli kolme yliopistoa, kaksikielisen Helsingin yliopiston lisäksi ruotsinkielinen Åbo Akademi ja suomenkielinen Turun Yliopisto. Yliopistoon pyrkivien opiskelijoiden enemmistö oli käynyt oppikoulunsa suomeksi, ja samalla kielellä saattoi yliopistossa jatkaa vaikka tohtoriksi ja professoriksi asti. Herrasväki puhui suomea salongeissa kahvikupposen ääressä, kaupunkien kaduilla ja hienoissa kauppaliikkeissä. ”Perkeleen kielestä” oli tullut sivistyskieli.

Katja Huumon väitöskirja ei edes pyri kuvaamaan sitä monimutkaisten prosessien vyyhteä, jonka tuloksena oli suomen kielen vakiintuminen tieteen ja sivistyksen kieleksi. Sen sijaan Huumo tarkastelee konstruktivistisesta näkökulmasta kahta pioneeria, jotka 1800-luvun puolimaissa kumpikin omalla tavallaan pyrkivät särkeämään suomen kielelle ra-

kennettua yhteiskunnallista karsinaa. Suomi oli perinteisesti ollut oppimattoman maa-laisväestön kieli, jota suomalaisten itsensä lisäksi ymmärsi vain luterilaisten Jumala, ja sellaiseksi useimmat yhteiskunnan yläluokkien edustajat halusivat – tai pelkäsivät – sen jäävänkin. Suomen kielen arveltiin olevan niin kehittymätöntä ja kehityskelvotonta, että sen käyttäminen tieteen kieleenä olisi toivotonta tai koituisi peräti tieteen vahingoksi. Pahimmassa tapauksessa suomen kielen kautta saattaisi koko yhteiskuntaan levitä rappio tai anarkia. Fennomaanien ja suomen kielen voittokulkua kamoksuva senaatin talousosaston varapuheenjohtaja Lars Gabriel von Haartman käytti suomen kielestä vuonna 1856 yksityisessä kirjeessään nimitystä ”la langue du Perkelä”, Perkeleen kieli.

Huumon tarkastelemat suomen kielen esitaistelijat olivat Erik Alexander Ingman ja Johan Henrik Eklöf. Kumpikin tarjosi vuonna 1849 julkaistavaksi suomenkielistä tieteellistä artikkelia, Ingman Suomen Lääkäriseuralle ja Eklöf Suomen Tiedeseuralle. Kumpikaan seura ei ollut aiemmin julkaissut mitään suomeksi, eikä suomen kielellä ollut ollut mitään muutakaan roolia niiden siihenastisessa toiminnassa. Tämä ei kuitenkaan ollut poikkeuksellista, päinvastoin se oli sääntö. Kuten Huumon laatimasta liitetaulukosta (s. 208) ilmenee, jopa suomen kielen asiaa edistämään perustetun Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Suomi-sarjassa vain pieni osa artikkeleista oli alkuaikoina suomenkielisiä. Esimerkiksi vuo-

den 1848 niteessä ei ollut yhtään suomenkielistä kirjoitusta. Seuran pöytäkirjojakaan ei pystytty pitämään suomeksi, vaikka niin oli alun perin päätetty ja aivan ensi alkuun tehtykin. Irma Sulkunen on kirjoittamassaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran historiassa todennut, että suomi alkoi päästä tässäkin seurassa voitolle vasta 1850-luvun jälkipuoliskolla.

Näissä oloissa tieteellisen artikkelin kirjoittaminen suomeksi vuonna 1849 oli melkoinen suoritus ja samalla uhkayritys. Malleja ja esikuvia ei juuri ollut, eikä tieteen eri aloilla ollut vakiintunutta perussanastoakaan. Lääketieteen osalta kynnystä tosin madalsi se, että suomenkielisiä lääkärikirjoja oli kirjoitettu jo 1700-luvun lopulta lähtien, mutta käytännöllisiksi oppaiksi tarkoitetut jokamiehen lääkärikirjat olivat tietysti aivan muuta kuin tieteelliset tutkimukset.

Toisaalta ajan henki innosti toimintaan. Kalevalan ilmestyminen oli saanut ainakin osan kansasta ja myös sivistyneestä kansanosasta uskomaan suomalaisten henkisiin kykyihin. J. V. Snellman innosti opiskelijoita ja nuoria tutkijoita kirjoittamaan suomeksi. Suomen kirjakielen ja varsinkin sanaston kehittäminen oli jokapäiväistä puuhaa, jota harrastettiin erityisesti lehtikirjoituksissa ja kirjallisuutta käännettäessä. Uusia sanoja saattoi ehdottaa ilman erityistä kielitieteellistä pätevyyttä kuka tahansa, jolla oli riittävästi rohkeutta, harrastusta ja kielitaitoa. Ahkera ja menestyksekkäs sanaseppo oli esimerkiksi jyväskyläläinen lääkäri ja koulumies Wolmar

Schildt (Kilpinen), jolla ei ollut mitään täsmällistä käsitystä suomen kielen rakenteesta ja sananmuodostussäännöistä.

Ingmanin artikkelin otsikko oli ”Ovatko taudit itsenäisiä, eläväisiä olentoja?” Aihe liittyi kiinteästi nykyaikaisen lääketieteen syntyyn ja käsitteli vanhan ja uuden tautiopin perusasioita, jotka koskettivat jokaista lääkärinä ja potilasta. Molemmilla opeilla oli nimiltä tunnetut kannattajansa: vanhan tautikäsitteiden edustaja oli lääketieteen professori Immanuel Ilmoni, uuden tiedon esittäjä oli saman yliopiston lääketieteen apulainen Ingman. On vaikea kuvitella, ettei asiasta olisi tässä tilanteessa tullut arvovaltakysymystä julkaisukielestä riippumatta. Vanhan ja uuden koulukunnan avoin törmäys saattoi pahaan välikäteen myös vanhan kannan edustajan ystävät ja virkaveljet, joiden tiedemiehinä piti suhtautua avoimesti ja objektiivisesti uuteen tietoon mutta samalla olla solidaarisia vanhalle kollegalleen.

Eklöfin kohdalla ei ollut samanlaisia ongelmia. Eklöfin lyhyt artikkeli käsitteli jäidenlähtöaikoja Kokemäenjoessa vuosina 1801–49. Suurin osa sen sisällöstä oli taulukkomuotoista numerotietoa ja laskuesimerkkejä. Metodisesti se ei ollut mitenkään innovatiivinen, sillä kuten Eklöf itse artikkelinsa alussa kertoi, Suomen Tiedeseuran perustaja, fysiikan professori Gustav Gabriel Hällström oli jo seuran toimitusten ensimmäisessä osassa julkaisut vastaavanlaisia tietoja useiden muiden jokien jääänlähtöajoista.

Huumo päättelee aivan oi-

kein, että myös henkilökohtaisilla seikoilla oli osuutensa prosesseissa. Kirjoittajien taustat ja elämänvaiheet olivat varsin erilaiset. Ingman, jota ystäväpiirissä nimitettiin Santeriksi, oli syntynyt Lohtajalla vuonna 1810 ja oppinut pienestä pitäen sekä suomea että ruotsia. Hän oli opiskellut lääketiedettä Helsingin yliopistossa ja väitellyt tohtoriksi erinomaisin arvosanoin vuonna 1840. Toimittuaan ensin kaupunginlääkärinä Kristiinankaupungissa hän pääsi kirurgian ja lapsenpäästöopin apulaiseksi Helsingin yliopistoon, teki kaksi laajaa opintomatkaa Eurooppaan ja perehtyi sen ajan modernin lääketieteen uusiin tautikäsitteisiin sekä mikroskooppeihin ja muihin uusiin tutkimuslaitteisiin. Kotiin palattuaan hän hoiti ajoittain lääketieteen professorin virkaa, johon hänet myöhemmin nimitettiin vakinaisesti. Hän oli Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perustajajäseniä, ja lääketieteellisten opintojensa ohella hän oli suomentanut klassista runoutta ja kokeillut itsekin heksametriä kirjoittamista. Hän osallistui innokkaasti suomen kielen kehittämistä koskevaan tieteelliseen keskusteluun ja propagoi etenkin vieraskielisten erisnimien suomalaistamista.

Kokemällä vuonna 1819 syntyneen Eklöfin alkuperäinen äidinkieli oli suomi, mutta ruotsinkielisen koulun käytyään hän oli samalla tavalla kaksikielinen kuin muutkin opintielle lähteneet suomalaiset. Hän aloitti yliopisto-opintonsa vuonna 1839 ja sai parin vuoden kuluttua amanuenssin paikan J. J. Nervanderin johtamassa magneettisessa observa-

toriossa, jossa hän monien muiden vähäpätöisten kollegojensa lailla teki rutiiniluontoisia magneettisia havaintoja. Tutkimuslaitos oli kuitenkin uusi ja merkittävä, ja nuori amanuenssi kutsuttiin Suomen Tiedeseuraan pitämään kaksi esitelmää revontulista, toisen latinaksi ja toisen ruotsiksi. Vuonna 1843 Eklöf pääsi siirtymään tähtitieteelliseen observatorioon, jota hän väliaikaisesti johtikin runsaan vuoden ajan vakinaisen johtajan Gustaf Lundahlin kuoltua. Eklöf joutui useana vuonna toimittamaan suomen- ja ruotsinkielistä almanakkaa, jonka valmistamista pidettiin yliopistojen matemaatikkojen keskuudessa pikemmin kiusallisenä rasituksena kuin tieteellisenä meriittinä. Toisin kuin Huumo (s. 116, alav. 4) antaa ymmärtää, Eklöf ei kuitenkaan ollut vastuussa almanakan kirjoitusten suomenkielisestä asusta, vaan tämä kyseenalainen kunnia kuului yliopiston suomen kielen lehtorille Carl Axel Gottlundille.

Vuonna 1847 Eklöf valmistui filosofian kandidaatiksi, mutta erosi kohta tämän jälkeen amanuenssin virastaan. Hän julkaisi 36-sivuisen trigonometrian oppikirjan ja ryhtyi matematiikan ja kirjanpidon opettajaksi Turun teknilliseen reaalikouluun, mutta ei viihtynyt virassaan paria vuotta kauempaa. Hän muutti Helsinkiin, teki erilaisia kirjallisia töitä, muun muassa 200 vuodeksi tarkoitetun almanakan, ja kuoli pitkälliseen keuhkotautiin vuonna 1854. Kun hän vuonna 1849 tarjosi suomenkielistä artikkelia Tiedeseuran julkaistavaksi, hän ei enää itse ollut

akateemisen tiedeyhteisön aktiivinen jäsen, ja myös Hällström, jonka tilastoille Eklöfin artikkeli oli tarkoitettu jatkoksi, oli ehtinyt kuolla.

Ingman oli oman tieteenalansa valveutuneimpia edustajia, joka oli hakenut uudet oppinsa lääketieteen mekasta Pariisista. Hänellä oli tukenaan laaja tieteellinen ja sosiaalinen verkosto. Kielimiehenä arvostettu lääkärikollega Elias Lönnrot oli hänen lähimpiä ystäviään. Eklöf oli jokseenkin tuntematon rivimies, jolta ei puuttunut älyä eikä kielitaitoa, mutta mitä ilmeisimmin sellaista itsekuria, johdonmukaisuutta ja sosiaalista lahjakkuutta, että hän niiden turvin olisi voinut raivata tiensä tiedeyhteisön eturiviin. 1800-luvulta löytyy kyllä A. J. Sjögrenin, Elias Lönnrotin ja August Ahlqvistin tapaisia esimerkkejä siitä, ettei vaatimaton syntyperä eikä edes suomenkielisyys ollut yhteiskunnallisen nousun este, jos muut asiat olivat kohdallaan. Eklöfillä ne eivät kaikesta päättäen olleet. Hänet oli vuonna 1845 kutsuttu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran jäseneksi, mutta hän ei kuullut suomen kielen tutkijoiden ja kehittäjien akateemiseen yhteisöön eikä myöskään seuran sisäpiiriin. Sulkunen ei mainitse kertaakaan edes Eklöfin nimeä seuran historiassa, saavutuksista puhumattakaan. Tiedepiirien sijaan Eklöfillä oli kumppaninaan elostelijan ja juopon maineessa ollut ylioppilas Antti Rätty, joka vietti liikkuva elämää, suomensi uskonnollisia kansankirjasia sekä myös Alexandre Dumas'n valankumouksellisena pidetyn teoksen *Kertomus Wilhelmi*

Tellistä ja Sveitsinmaan vapauttamisesta. Huumo referoi ja siteeraa (s.129–131) Tiedeseuran esimiehen Carl Gustaf Mannerheimin ja Suomen ministerivaltiosihteerin Alexander Armfeltin kirjeenvaihtoa, jossa Rädyn ja Eklöfin tapaiset ”fennomaanit” nähtiin turmeltuneina vetelehtijöinä.

On helppo arvata, kumman tekijän laatima suomenkielinen artikkeli saavutti enemmän huomiota ja menestystä eksoottisesta kielivalinnasta huolimatta. Ingmanin kirjoitus julkaistiin kuin julkaistiinkin Lääkäriseuran Handlingarissa, Eklöfin kirjoitus torjuttiin Tiedeseuran Actasta, mutta se julkaistiin vuoden 1850 puolella ilmestyneessä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Suomikirjan niteessä 1849. Ingmanin artikkelista tuli osa suomalaisen lääketieteen historiaa, Eklöfin artikkelilla ei ole ollut mitään erikseen osoitettavaa merkitystä sen enempää suomen kielen kehityksen kuin Suomen luonnonolojen kuvaamisenkaan kannalta. Ingmanin artikkelista syntyi melkoinen poru ja jälkipyykki sisällön takia, ei ehkä niinkään kielen. Toki asian teki Ilmonin kannalta vielä hankalammaksi se, että suomenkielisenä artikkeli levisi ainakin periaatteessa myös varsinaisten tiedepiirien ulkopuolelle, eikä tieteellisiä erimielisyyksiä voitu kaikessa hiljaisuudessa puida Lääkäriseurassa ”oss emellan”. Eklöfin artikkeli unohtui lähes saman tien kun se oli saatu pois Tiedeseuran päiväjärjestyksestä.

Huumo vertailee kiistoja ja niiden dynamiikkaa luvussa 7, joka on kovin lyhyt, vain vajaan neljän sivun mittainen.

Hän kiinnittää huomiota (s. 153) siihen, että Ingmanin artikkelin yhteydessä puhuttiin paljon kielen laadusta ja tyylistä, mutta ei kysy, oliko kielen yksityiskohtien repostelemine todellista tahtoa ja pyrkimystä kehittää lääketieteen suomea vai ehkä yritys kääntää huomio pois siitä ikävästä tosiseikasta, että artikkelin keskeisenä sisältönä oli kirjoittajan opettajan ja vanhemman kollegan tieteellisen ajattelun ja äskettäin ilmestyneen lääketieteellisen teoksen kyseenalaistaminen.

Eklöfin osalta Huumo toteaa (s. 155), ettei tämä artikkelillaan hyökännyt ketään vastaan henkilökohtaisesti eikä edes yleisellä tasolla. Tämä ei oikeastaan sovi yhteen sen kanssa, mitä hän kirjoittaa sivulla 124: Eklöf rikkoi lausumattomia sääntöjä kirjoittaessaan artikkelinsa suomeksi, ja teon taustalla oli oletettavasti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran piirissä syntynyt ajatus Tiedeseuran höykyttämisestä samaan aikaan kun Lääkäriseura kamppaili Ingmanin artikkelin nostattamassa myrskyssä. Mannerheimin ja Armfeltin manailut (s. 130–131) todistavat, että tuo vaatimaton artikkeli liitettiin ainakin joissain piireissä moraalisesti arveluttavien ”fennomaanien” politikointirytyksiin.

Huumo vetoaa monissa kohdin David Bloorin symmetriaperiaatteeseen. Symmetrian nimissä hänen olisi kannattanut yrittää ymmärtää Eklöfin artikkeleita myös kirjoittajan itsensä ja hänen tulevaisuutensa kannalta. Mannerheim saattoi olla aivan oikeassa arvellessaan, että fennomania, tässä

tapauksessa suomeksi kirjoittaminen, oli epävakasta elämää viettävälle Eklöfille viimeinen oljenkorsi kunnostautua tiedeyhteisön jäsenenä ja hyvänä suomalaisena. Suomea hän osasi erinomaisesti, koska se oli hänen äidinkieltensä, mutta muuten hänen uransa kaari oli varsin matala. Jos Eklöf olisi todella pitänyt pääasiانا artikkelinsa tietosisältöä ja hänen tärkeimpänä tavoitteenaan olisi ollut saada se Tiedeseuran julkaisuihin, hän olisi kirjoittanut sen ruotsiksi. Niin hän oli tehnyt ennenkin ja saanut kirjoituksensa Actaan. Tuskinpa hän niin suuruudenhullu oli, että olisi kuvitellut Tiedeseuran kielipolitiikan kokonaan muuttuvan hänen vähäpätöisen kirjoituksensa ansiosta. Pikemmin hän lienee odottanut saavansa erikoiskohtelun, erityistä huomiota ja ehkä jopa kiitosta kirjoituksensa hyvästä suomenkielisestä asusta. Helsingissä oli samaan aikaan muitakin eksentrikkoja, jotka briljeerasivat suomalaisuudellaan ja jopa moukkamaisuudellaan. Tunnetuin lienee savolainen Sakari Sakaripoika Cajander, joka talsi pitkin Helsingin katuja lapikkaat jalassa ja patalakki päässä, niisti nenänsä reippaaseen talonpoikaiseen tapaan ilman nenäliinaa ja opetti yksityisesti suomea maksua vastaan. Halukkaita oppilaita kuulemma riitti jonoksi asti. Oli niin hirveän ihanaa olla suomalainen!

Jälkeenpäin tarkastellen Eklöfin suomen kieli ei vaikuta mitenkään erinomaiselta, kun sitä vertaa esimerkiksi sanomalehti *Suomettaren* ensimmäisten vuosikertojen kieleen. Eklöfin tekstissä on oman ai-

kansa mittapuun mukaan vanhakantaisia länsisuomalaisia murrepiirteitä (esimerkiksi astevaihtelu *kulku* : *kulvun*), ja vierasperäisten sanojen välttäminen on pakottanut muodostamaan outoja uudissanoja (esim. *ybtisous* 'ekvaatio, yhtälö'). Eklöfin rasitteena omien joukkojen keskuudessa oli mitä todennäköisimmin juuri länsimurteisuus: kielelliset muotivirtaukset tulivat tähän aikaan Kalevalan vanavedessä itämurteiden suunnalta.

Symmetrian nimissä Huumon olisi kannattanut pohtia enemmän myös ruotsin asemaa suomalaisen tieteen kielenä ja syitä siihen, miksi monet ruotsinkieliset tiedemiehet niin päättäväisesti puolustivat kieltään. Nyt hän käsittelee Suomen tiedepiirien kielioloja melko ylimalkaisesti vain parin sivun verran neljännen luvun alussa. Huumo tuo kyllä useissa kohdin ilmi sen, ettei ruotsikaan oikeastaan toiminut kansainvälisenä kielenä, mutta ei jatka pohdintaa sen pitemmälle. Ruotsin kieli yhdisti suomenruotsalaisia joka tapauksessa Ruotsin tiedeyhteisöön, eikä se näinä ahtaina aikoina ollut aivan vähäpätöinen asia. Yhteydellä oli pitkät perinteet, joita monet suomenruotsalaiset haikeina muistelivat. Valtiollisen yhteyden katkeaminen oli saanut ainakin osan ruotsinkielisestä väestöstä tuntemaan itsensä juurettomiksi omassa maassaan. Sitä paitsi ruotsikin oli tieteen kielenä tähän aikaan melko nuori, ja tutkimuksia kirjoitettiin edelleen myös latinaksi 1800-luvun loppupuolelle asti. Vaatimus luopua ruotsista suomen hyväksi saattoi asianosaisten itsensä mie-

lestä hyvinkin tuntua riistetyn riistämiseltä ja vastikään saavutettujen etujen menettämiseltä.

Huumon työ on sujuvaa ja värikästä luettavaa. Runko ja sisältösuunnitelma ovat päällisin puolin selkeät, mutta alalukujen sisältö on jossain määrin sirpaleinen. Punaista lankaa voi välistä olla vaikea löytää ja seurata sellaisen lukijan, joka ei entuudestaan suurin piirtein tunne ajan tapahtumia, henkilöitä ja asioiden kulkua. Yksityiskohtaista tietoa on koottu runsaasti sekä kirjallisuudesta että arkistoista, joskaan läheskään kaikki ei ole uutta. Mehukkaimmat makupalat, esimerkiksi Mannerheimin ja Armfeltin ajatustenvaihto, jota Huumo selostaa Kansallisarkistossa säilyneen kirjeenvaihdon pohjalta, on pureskeltu jo monissa aiemmissakin julkaisuissa, esimerkiksi Yrjö Nurmion tutkimuksessa vuoden 1850 sensuurista ja Matti Klingenin kirjoittamassa Helsingin yliopiston historiasa. Omien kokemustensa pohjalta Huumo kommentoi realistisesti eri instituutioiden arkistointikäytäntöjä (s. 11).

Kielentutkija keksii helposti suuren määrän kielitieteellisiä lähdeoksia, joita olisi voinut hyödyntää nyt käytettyjen lisäksi. Näitä en ryhdy kuitenkaan luettelemaan, koska Huumon työ ei ole kielitieteellinen, vaan se kuuluu poliittisen historian alaan. Sen sijaan totean vain, että luonnontieteen kielen suomalaistumisesta on kirjoittanut kokonaisen kirjan Uunio Saalas ja oikeustieteen kielen suomalaistumista on käsitellyt viimeksi Urpo Kangas vuoden 2001 *Virittä-*

jässä. Historiantutkimuksen alalta hyödyllinen lähde olisi ollut vuonna 1989 ilmestynyt kokoomateos *Herää Suomi*, jossa on esimerkiksi Eino Juttikkalan yksityiskohtainen artikkeli sivistyneistön kielenvaihdosta ja Pirkko Rommin ja Maritta Pohlsin erinomainen kooste suomen kielen virallisen aseman kehityksestä ja siihen vaikuttaneesta lainsäädännöstä. Eri tieteenalat suomalaisuivat hyvin eri tahtia, mutta tämä ei tule Huumon tutkimuksessa kovinkaan selvästi esiin, sillä hänelle tiede ja tieteen kieli ovat yleensä monoliitteja ja tiede tarkoittaa käytännössä niitä luonnontieteitä, joita tutkimuskohteiksi valitut seuravat edustavat. Juuri näiden tieteenalojen kannalta vuoden 1849 tapahtumat olivat vain irrallisia episodeja. Varsinainen kielenvaihto tuli vasta paljon myöhemmin.

Tutkimuksen aihepiiriä ja teoksen käsittelemää ajanjaksoa silmällä pitäen on suorastaan pakko hämmästellä, ettei lähdeluettelosta löydy yhtään ainoaa Yrjö Koskisen teosta. Tarkempi lukeminen osoittaa, että Koskiseen ja hänen kannanottoihinsa on kyllä viitattu useissa kohdin, mutta kyseisiä artikkeleja ei jostakin syystä ole pantu lähdeluetteloon.

Teoksen tyyli vaihtelee tieteellisestä arkiseen, joskus tarkoituksellisesti (sivulla 36). Sivulla 183 esiintyvä *kananas-kele* ("Solidaarisuudesta oli enää kananaskele demokratiaan.") lienee huumoria. Viimeisessä luvussa, jonka otsikkona on *Kuolettavat lähtölaukaukset?* (sivulta 188 alkaen), on outoja kielikuvia (*Ingmanin ja Eklöfin ampumat lähtölaukaukset*

– *osuivat vibdoin maaliin* s. 190, *lähtölaukaukset eivät kuitenkaan olleet huteja, vaan ne osuivat maaleihin vuosikymmenien päästä* s. 191). Pikkuvirheitä ja epätarkkuutta löytyy jonkin verran. Esimerkiksi kirjan otsikossa esiintyvistä *Perkele*-sanasta Huumo sanoo (s. 7 alav. 3), että se on esiintynyt kirjakielessä "jo" Kristfrid Gananderin sanakirjassa 1786. Tottahan nyt Perkeleestä on kirjoitettu suomeksi Agricolas-ta alkaen. Suomalaisen indoeuropeistiikan uranuurtajasta Herman Kellgrenistä on tullut lääkäri sivulla 85. Yhdysmerkin käyttö sanaliittojen yhteydessä on jokseenkin systemaattisesti virheellistä. Tämä kismittää, kun historiantutkijat useimmiten kirjoittavat mallikelpoista suomea.

Suuren plussan voi antaa kuvista, jotka usein ovat kopioita erilaisista julkaisuista, kirjeistä tai muista asiapapereista. Läheskään kaikki eivät liity suoraan tutkimuksen varsinaiseen teemaan, mutta aihepiiriin kuitenkin (esimerkiksi kuva kättilöiden työvälineistä sivulla 17 tai näyte Wolmar Schildtin venykekirjoituksesta sivulla 32). Hyvä käytäntö on myös se, että kun työssä referoidaan monen eri alan tutkijoita, heidän edustamansa tieteenalat mainitaan.

Vaikka Huumon työssä käsitellään runsaan 150 vuoden takaisia tapahtumia, se on suorastaan huvittavalla tavalla ajankohtainen. Huumo kuvaillee, miten suomen kielen käyttöä ja sen aseman parantamista vastustettiin 1800-luvulla korostaen, ettei suomea ymmärretty kansainvälisillä tiedefoorumeilla. Siinä suhteessa

tilanne on täsmälleen sama nyt kuin aiemminkin. Tämän takia myös nykyisessä Suomessa vaaditaan tutkimaan ja julkaisemaan kansainvälisillä sivistyskielillä, mikä käytännössä tarkoittaa vain englantia. Tiedemiehet eivät 1800-luvullaakaan tarvinneet suomen kieltä edistääkseen tiedettä tai omaa uraansa, vaan suomen kieltä tarvittiin tieteen kieleksi, jotta suomalaisissa tiedepiireissä olisi voitu keskustella tieteen-teosta ja sen erityiskysymyksistä myös suomeksi ja siltä pohjalta olisi kieltä ja asiaa sopivalla tavalla yksinkertaistaen voitu opettaa ja sivistää myös suurta yleisöä sen omalla kielellä. Valitettavan usein tuntuu siltä, ettei tämän toiminnan tarpeellisuutta nykyään ymmärretä yhtään sen paremmin kuin 1800-luvun puolimaissaakaan. Katja Huumon väitöskirja on havainnollinen muistutus siitä, että menneisyydellä on paljon hyödyllistä kerrottavaa nykypolvelle, jos sille vain maltetaan antaa suunvuoro. Se kertoo, että epäilyksistä, vastustuksesta ja skandaaleista huolimatta suomi pääsi voitolle 1800-luvun lopulla. Muuttaman vuosikymmenen kuluttua selvinnee, oliko tämä voitto ainutkertainen.

Kaisa Häkkinen